

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת וירא

"עם אלקי אברהם"

מה מרכז הבריאה?

בפרשתנו אנו למדים שה' אומר: "וְאַבְרָהָם הָיָה יְהוָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוֹם" (בראשית יח, יח). כלומר, הלא אברהם אינו יחיד, עתיד להיות ממנו גוי גדול ועצום שימשיך את דרכו, וייקרא על שמו של אברהם "עם אלקי אברהם" (תהלים מז, י). וממשיך הכתוב: "כִּי יִדְעֵתִיו" (יט). נשאלת השאלה, וכי יש דבר שהקב"ה אינו יודע? הרי הוא יודע ומכיר כל יצור שהיה ושיהיה, כל ציפור בשמים, כל פיסת דשא, כל תא באורגניזם הזעיר ביותר. מחשבתו היא ללא גבולות, הוא חושב על כל הגורמים ביקום, כל פרט בכל אירוע המתרחש בכל מקום ובכל זמן. אין שום דבר שלא נמצא במחשבתו של הקב"ה ברגע זה ממש! אם כך, כיצד ניתן להבין שה' אומר על אברהם אבינו דווקא: "כִּי יִדְעֵתִיו"?

התשובה היא: "ידעתיו" פירושו "כוונתי"; הקב"ה אומר, בכל הבריאה העצומה שבראתי היתה "כוונתי אליו". אברהם הוא מרכז היקום בשבילי, אומר הקב"ה. הוא האדם שאני אוהב בעולם, וסביבו מסתובבת כל הבריאה שבראתי. כדי "להפנים" רעיון מופלא כזה, שמתוך כל המיליונים אין ספור שיש לה' בעולמו, יש אדם אחד שמעניין אותו יותר מכולם, נדרש להקדיש הרבה זמן למחשבה והרבה דברי הסבר. כדאי להבין גם מה הסיבה שדווקא אברהם אבינו הוא שזכה שה' יתעניין בו כל כך, וכדברי הרמח"ל "שיעמוד אדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות ... ויבקש בלבבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם" (דרך עץ חיים). חשוב לנו לדעת במיוחד את התשובה לכך, משום שכאמור הבחירה באבות מכל הבריאה מתייחסת באופן ישיר גם אלינו, וככתוב "הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. רק באבתך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה" (דברים י, יד-טו). אמנם המשך הפסוק עוסק בסיבה שה' בחר גם בנו, "כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". אבל עלינו להבין מעט מדרכו המיוחדת של אברהם, כדי להבין על מה המכוון במילים אלו.

בעל דעת ענק

רבים אינם יודעים, אבל אברהם אבינו היה 'בעל דעת' ענק, הוא השיג בשכלו כל מה שדעת אדם בעוה"ז יכולה להשיג בכל הנוגע לבורא עולם. הרמב"ם (הל' ע"ז א, ג) מתאר כיצד גדל אברהם בסביבה של עובדי אלילים, ואיך הוא לבדו בלא שום סיוע של מורה חישב בדעתו את כל עניני הבריאה, עד שבהיותו בן ארבעים הגיע בשכלו להכרת ה'. הוריו וכל אשר חיו בסביבתו האמינו שעל האדם להקריב

קרבות לצבא השמים ולעוד אינספור אלילים. ובכל זאת, אברהם כבר מהיותו ילד צעיר השתמש בשכלו הכביר, והשתחרר מהטעויות הגדולות של כל החברה שסביבו. הוא ראה שכל הכוחות העצומים שמשפיעים על הבריאה אינם עולם מבלבל של כל מיני "אלים" בעלי כוחות שונים ומשונים, אלא כל הכוחות הקיימים בעולם הם בריאה אחת המשתלבת יחד להגיע אל התכלית שייעד הבורא לעולם הזה. הוא הבין שתופעה זו שהעולם כמנהגו נוהג והולך, אינה 'טבע' הפועל מעצמו בקביעות, אלא יש מי שתמיד מסובב ומפעיל את כל הפעולות של הטבע, ושכל פעולות הטבע הן רק להביא את העולם לתכליתו. הוא החל לשאול שאלות: "איך כל זה ייתכן? מי עשה את כל זה?" עד שהגיע ל"הכרה מחודשת" שיש "בעל הבירה" לעולם, שיש רק א-ל אחד שברא ומשגיח ומכוון את כל התופעות בעולם, ושאין חקר לחכמתו ולחסדו. אברהם אבינו חידש את תפיסת האמונה שהעם היהודי הולך לאורה עד היום.

אבל צריך לדעת שהדברים הללו, אותה זכייה גדולה שהיתה לאברהם בזה שגילה לכל באי עולם את מציאות ה' בעולם, ואפילו על מה שבהמשך עוד לפני שניתנה התורה העמיד אברהם את כל הנהגת חייו שיהיו כרצון ה' בתורה הקדושה, כל העניינים הנשגבים הללו לא היו הסיבה העיקרית לכך שה' בחר באברהם. הכרת האמת וחיי האמת אינם אלא כטיפה מהים ביחס לשיעור קומתו של אברהם.

הנאמנות גדולה מהידיעה

עיקר הדבר הוא מה שאנו מזכירים בתפילה בכל בוקר [אדם שמגיע מוקדם לתפילה ויש לו פנאי לחשוב על מה שהוא אומר, אינו צריך שאגיד לו זאת כעת]: "אֵתָהּ הוּא ה' הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשָׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם. וּמִצָּאתָ אֶת לָבָבוֹ נֹאֲמָן לְפָנָיִךְ וְכָרוֹת עָמוֹ הַבְּרִית לְתַתְּ אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי ... לְתַתְּ לְזָרְעוֹ וְגו'". הסיבה הגדולה שה' בחר באברהם היתה נאמנותו המוחלטת של אברהם לה'. אברהם לא הסתפק בכך שהוא השיג את מציאות ה' - אלא שעם ההכרה זו הוא חי כל חייו, ועל אף כל הנסיונות הגדולים שה' הביא עליו, המשיך להיות נאמן לאמונתו בה' נאמנות גמורה. לא רק הכרת ה' אלא חי אמונה בה'. הבה נלמד מהו הביאור האמיתי של המושג "אמונה".

כזכור, לאחר צאת ישראל ממצרים, בא עמלק לרפידים ונלחם בהם. כשיצאו בני ישראל להילחם בעמלק, עלה משה לגבעה ופרש את ידיו בתחינה לה' שיעזור לבניו, עם ישראל. כל זמן שהיו ידיו של משה מורמות בתפילה היה מהלך המלחמה "וַיִּגְבַּר יִשְׂרָאֵל" (שמות יז, יא) והתורה

כעניין של חיים ומוות, ונוקט בכל אמצעי שעומד לרשותו על מנת להבטיח שאשתו של יצחק אכן תהא ראויה לשאת באחריות כזאת, כי באמת כל חייו תלויים בזה.

ירוץ עבדך כמו איל

כך מבאר הרמב"ם ב'מורה נבוכים' (ג, נא), שכל שאיפתו של אברהם היתה "להעמיד אומה העובדת את ה'". משאלתו הגדולה ביותר היתה שייצא ממנו עם שיהיה נאמן לה' בעקשנות לא פחותה משלו. אש הנאמנות בערה בלבו של אברהם בעוצמה שכזו, שלא הספיק לו שהוא עצמו יהיה נאמן לאמת, אלא הוא חייב שהנאמנות הזו תחיה לנצח בלב צאצאיו. "כִּי יִדְעֶתְיוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו... וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה'!"

ואברהם הצליח בזה. דרכי חייו של אברהם אבינו אינם חלק מהעבר של עם ישראל, אלא עצם ההווה שלהם לתמיד. עד היום נשארנו נאמנים לה' מכח אש האמונה היוקדת של אברהם אבינו. אברהם נתן לזרעו "דחיפה" כזו של אמונה, שמכוחה אנו ממשיכים ללכת בעוז ובגבורה אחרי ה' עד היום! כשרואים יהודי רץ לבית הכנסת, הריהו אף מכוחו של אברהם אבינו! וכך נמשיך "לרוץ" לעבודת ה' עד סוף כל הדורות. שָׁמְעוּ נָא אֶת דְּבָרַי שֶׁל הַנְּבִיא מֵלֹאכִי: "כִּי אֲנִי ה' לֹא שֵׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם" (ג, ו). כשם שאני ה' אינני משתנה לעולם, כך גם אתם בני יעקב תהיו קיימים במציאותכם לעולם. כל זמן שאני קיים, אתם קיימים. לנצח תהיו "עם אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם" (תהלים מז, י).

השוליים הרקובים

הסיבה האחת והיחידה שבגללה נמשיך ונהיה קיימים לנצח, היא מפני שלעולם לא נשתנה. "עם אברהם" איננו יכול להשתנות! היהודים הנאמנים לעולם לא ישתנו. אם בתקופות השונות נראה שיש כאלו שהשתנו ובכל זאת הם נשארו יהודים, הרי זה כפי שניתן לראות באילן אשר אחד מענפיו נפגע ונפגם, אזי בהמשך הזמן, עתיד הוא לחזור לעצמו או שיירקב ויפול, אולם עומד באיתנו ללא שינוי. כך גם בעם ישראל, יש כאלו בשוליים, שנפגעים מהשפעות תרבויות זרות, אמנם לכתחילה זה נראה שחל שינוי בעם, נראה כאילו יש גם סוג כזה של יהודים, אבל כעבור דור, סופם שהם חוזרים או שהם מרקיבים ונופלים מן העץ וייעלמו בתהום הנשייה; אבל העם היהודי יישאר ללא שינוי.

זו האומה שהעמיד אברהם אבינו. הוא היה עקשן בנאמנותו, ולכן זכה להקים "עם קשה עורף". זה הכינוי בו מכנה אותנו התורה בכמה מקומות. וזאת יש לדעת, אנחנו העם העקשן ביותר שהיה עלי אדמות. אם התורה קוראת לנו "עם קשה עורף" ברור שזו האמת; השאלה היא אם זו מעלה או חסרון, מפני שכאשר קוראים את התורה באופן שטחי נראה שהדבר נאמר כביקורת על עם ישראל. אם כך, הבה נעמיק יותר בעניין ונברר מהי ה"ביקורת" הזו על עם ישראל.

א אידישע מעלה

כשמש רבנו מדבר אל ה' לאחר חטא העגל ומנסה ללמד זכות על עם ישראל, הוא אומר: "כִּי עִם קָשָׁה עֲרָף הוּא וְסָלַחְתָּ לְעֹוְנָו וְלַחַטָּאתָו וְנָחַלְתָּנוּ" (שמות לד, ט).

מעידה כי "וַיְהִי יָדְיוֹ אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ". יש להבין מה הפירוש "יָדְיוֹ אֲמוֹנָה", וכי איזו אמונה שייכת בידיים? וכי הידיים מאמינות?

בהכרח חייבים להבין ש"אמונה" הוא ביטוי ליציבות המוחלטת והאיתנה בה פרש משה את ידיו בתפילה זו. מכאן נבין, שכאשר הנביא אומר שאברהם נבחר משום שלבבו היה נאמן, אין הכוונה לכך שהאמין בלבו, אלא הכוונה היא שלבבו של אברהם היה יציב ואיתן באמונתו בה', בכל מצב.

זהו מה שכתוב "וּמִצָּאתָ אֶת לְבָבוֹ לְבָבוֹ לְפָנַי", כיצד "מצא" ה' את לבבו של אברהם נאמן? ה' ראה שהאדם הבודד הזה, אשר כל העולם היה מעבר אחד, לועג לו ונלחם בו, והוא ניצב לבדו מהעבר השני ולא זז מן האמת. בעקשנות ובנאמנות מוחלטת, החזיק אברהם בדעותיו ואף הגשימן בחייו ועמד בכל הנסיונות שעברו עליו. לעולם לא נכנע! הוא לא הפסד אפילו להקריב את חייו למען האמת שגילה, ותקופות ארוכות מחייו היה נתון בסכנה מתמדת. אברהם אבינו היה אסור בבית הסוהר במשך עשר שנים, כפי שמלמדנו הרמב"ם, ובתקופות אחרות הוצרך להתחבא במערות וביערות.

אחר כל זה, הציב נמרוד בפני אברהם את הברירה: "כִּנְעֵ לִפְנֵי פֶסֶל הָאֵשׁ, או שתושלך לכבשן הזה, שבו ער כבר שבעה ימים. רָאָה, הכבשן כבר הלבין מרוב חום, ואתה תושלך לתוכו". נשים לב, לא היתה לאברהם תורה שתצווה עליו למסור את נפשו על אמונתו. היו לו רק דעותיו ואמונתו אשר הגיע אליהן מעצמו, והן שאמרו לו שהוא צריך לעבוד אך ורק את אלוקי השמים והארץ. לא היה זה דבר קל ליישם את אמונתו "למעשה". ודאי שייטכן שהתחדשו בשכלו חשבונות שכליים הפוכים: אולי במצב זה אין זה רצון ה' שיושלך לאש. אבל אברהם אבינו היה כה נאמן לה', שהביט בכבשן ואמר לנמרוד: "אני בוחר בכבשן!" זה מה שהעלה את ערכו של אברהם בעיני ה', ולזה התכוון הנביא באמרו "וּמִצָּאתָ אֶת לְבָבוֹ לְפָנַי". אברהם לא רק האמין, אלא היה נאמן באמונתו, יציב עקשן ואיתן באמונתו.

השידוך ענין של חיים

מעתה נבין את סיום הפסוק בו פתחנו: "כִּי יִדְעֶתְיוּ" - הסיבה שאני מתעניין ומשגיח רק באברהם אבינו, היא "לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אֲחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". כשם שאברהם הקדיש בעקשנות את חייו, את דמו ממש, להישאר נאמן לאמת, כך עתיד הוא להקדיש את כל כוחותיו על מנת שהאמת תמשיך לחיות גם אחרי מותו, אצל בניו ואנשי ביתו. ה' ידע שאברהם ידאג שבניו יהיו נאמנים לו בדיוק כמותו, וכך גם בני בניו, עד סוף כל הדורות.

זה ההסבר לדבר התמוה, לכאורה, שאנו מוצאים בפרשה הבאה. כשאברהם מצווה את נאמן ביתו אליעזר למצוא אשה לבנו יצחק, הוא לא סומך על נאמנותו העצומה של העבד הדולה ומשקה מתורת רבו, אלא משביע אותו בשבועה חמורה. כי אברהם יודע מה מונח כאן על הכף; בידי אשתו של יצחק יופקד כל עתידו של העם עובד האלוקים שאברהם רוצה להקים. לכן הוא מתייחס לזה

רוצה ה' את יראי

מרגלא בפומיה דרבינו, הקב"ה בירר לנו מה היא כביכול שאיפתו ותקוותו. הקב"ה מצפה לנחת מסוימת מכל בן ישראל לכל הדורות עד היום הזה: "מי יתן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים וְגו'". (דברים ה, כו). גילה לנו הקב"ה שמקווה ממנו לשמור בלבבנו את כל השלימות והמדרגות הנשגבות שהיו לנו בשעת מעמד הר סיני. ואם כן, כל ימינו חייבים לשאוף ולהתעלות ולהתקרב אל המדרגות והשלמות ההיא. והיה רבינו אומר כי באמת זה טמון ומונח בעניין הנשגב של "רוח המסורה" הנמצאת בכלל ישראל ועוברת מדור לדור. כי המסורה הטהורה שהיא הרוח הישן של "אידישקייט" כוללת כל השגת הגדלות והשאיפות הנשגבות של התעלות השמורות עמוק עמוק בלבבות כל ישראל. ועל זה היה רבינו ז"ל מוסיף שה"דרך" של סלבודקא היתה לעשות מעצמו להיות "בן עלייה" תמידי, לכוון כל עניניו שיהיו על דרך של "שטייגען" [עליה]. והיינו שלא לצמצם ולהגביל עצמו לדרגה מסוימת, ושלא להסתפק בלימוד התורה כקיום מצוה, אלא העיקר לשום מרצו וכחו לפתח כשרונותיו וכחותיו המיוחדות לו, ולשאוף ולהשתדל להתעלות למדרגות הכי גדולות, בכל עניני התורה, ובמיוחד בתפקידו המיוחד. ואף כי היו תלמידי הישיבה שם בסלבודקא גדולים עד מאד, ואף הקטנים שבהם היו מאד חשובים, מ"מ לא הסתפקו בדרגתם ותמיד עסקו להתעלות ולהוסיף קנינים בשלימות האדם. רבינו גם שנים רבות קודם בואו לסלבודקא העמיד עצמו על דרך זה של עלייה תמידי. פעם הפליט מפיו לנכד באמרו שבתחלת עלייתו בימי נעוריו היו לו "אלפי נסיונות", והיה צריך ללחום על דברים רבים, שכל סביבו הלכו בדרך אחד והוא הלך בדרך אחרת. ותיאר זה למי שהולך על רחוב במנהטן עמוס עם אלפי אנשים וכולם הולכים בכיוון אחד והוא משתדל לילך בכיוון הפוך הרי נמצא שכל אדם הוא מכשול בשבילו אבל רצונו העז להתעלות עמו לו לעמוד על הכל. וגם כשהגיע למדרגה של בן תורה. מעולם לא הרפה מעלייה, ממדרגה למדרגה.

אחרי שהם קיבלו על עצמם את התורה, התורה כבר נחרטה בהם - ואז קשיות העורף שלהם שמרה עליהם שלעולם לא ימירו את דת משה בשום דת אחרת, ולא ייכנעו בפני כל אלה שניסו לשנותם. כמו שאמר משה לה', דווקא את קשיות העורף שלהם אתה רוצה.

בשלושת אלפי השנים האחרונות, מה היינו אלמלא היינו נאמנים בעקשנות יוצאת דופן לה' ולתורתו? עד היום נשארנו נאמנים. לכל תינוק שנולד עושים ברית מילה. אלפי שנים חלפו ועדיין מקיימים אנו את אותה ברית שעשה אברהם אבינו. היהודים ימשיכו לקיים בעקשנות את הברית שה' כרת עמנו בסיני. אין עוד עם בעולם שנשאר נאמן לדתו. אין שום דת ששרדה את מבחן הזמן.

אני ראיתי

הרמב"ם (יסוה"ת ח, א) כותב: "משה רבנו, לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה ... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שענינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר. האש והקולות והלפידים והוא ניגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: משה, משה, לך אמור להן כך וכך". רק "עם קשה עורף" לא מאמין בהחלט עד שיראה ממש בעיניו. ה' ירד לעינינו על הר סיני, דיבר אל משה ומסר לו את התורה

וצריך להבין, איזה מין סנגוריה היא זו שישראל הם "עם קשה עורף"? וכי זו סיבה לסלוח להם? יש המבארים ש"כי" כאן הכוונה "למרות", למרות שהם קשי עורף, סלח להם. אבל המשמעות הפשוטה של "כי" היא "בגלל": אדרבה, משה רבנו ביקש שבגלל שהם קשי עורף, סלח להם, וזה צריך ביאור.

זאת ועוד: הרי לא היה אוהב ישראל יותר ממשה רבנו. לכאורה, יכול היה משה לחשוב על סיבות רבות ומשכנעות יותר לסלוח לנו. אפילו אנו, בשכלנו הקטן, יכולים לחשוב על כמה וכמה סיבות לסלוח לנו. מדוע בחר משה לומר דווקא את הסיבה הזו, "עם קשה עורף הוא"?

בהכרח עלינו להבין שהכינוי "קשה עורף" כאן אינו במשמעות של ביקורת ואף לא במשמעות של טענה כלשהי על ישראל, אלא להיפך, הוא שבח גדול ומעלה עצומה. משה אומר לקב"ה: "אל תוותר על העם הזה, אני מעיד שהם קשי עורף! אין שבח גדול יותר, ואין הגנה טובה יותר מפני הפורענות שאני יכול לומר עליהם".

קשה עורף הכנה למתן תורה

אפשר להמשיך את העניין לאדם שרוצה לחרוט אותיות. אם יבקש לחרוט על לוח שיש או מתכת, הריהו צריך לשם כך פטישים וכלים חדים וחזקים, ועליו להפעיל כח רב. אבל אם הוא יבקש לחרוט על חמאה או על עוגה, אין צורך להתאמץ או להשתמש בכלים מיוחדים. ההבדל ניכר בתוצאות: החריטה שבאה בקלות נעלמת בקלות, החריטה שבאה בקושי מתקיימת לאורך זמן. ככל שהחריטה קשה יותר, כך מתקיימות האותיות לזמן רב יותר, ובתנאים קשים יותר.

משה רבנו היה סנגור מעולה, והבין שקשי עורף הוא תכונה חיונית לעם שאמור, לאחר התגלות ה' אליהם במתן תורה, להישאר באמונה הזאת לנצח גם לאחר מאות אלפי שנים, דורי דורות של יהודים נאמנים לדבר ה' בעקביות מוחלטת. והוא אומר לה': "רבנו של עולם, מה הטענה שלך על ישראל, שהם קשי עורף ואיך יקבלו את התורה? הרי זה בדיוק מה שאתה מבקש לצורך נתינת התורה: עם קשה עורף! עם עקשן וקשה, ששום דבר לא יכול לשנותו! אמנם קשה לגרום להם להיכנע לך, אבל זה רק משום שיש בהם התכונה החיונית הזו, כי עם קשה עורף הוא! אם כן, וְסִלַּחְתָּ לְעֵינֵינוּ וְלִחְטָאֵינוּ וְנִחַלְתָּנוּ" (שמות לד, ט).

בכל דור ודור

קשי העורף שלנו הוא אשר שמר עלינו במשך הדורות. בכל דור יש שפע של אידיאולוגיות ו"איזמים" שקמים עלינו, ומנסים לשכנע אותנו ולשנותנו. כל מיני דתות וכתות, אשר צצות בכל פינה. מה עושים בני אברהם? מִפְּנִים אליהם את עורפם הקשה! זרע אברהם לעולם לא נכנע, לאף אחד, מלבד לקב"ה.

בגלל קשיות העורף של ישראל, היה צורך באמצעי שכנוע מיוחדים כדי שישראל יקבלו את התורה. זה לא היה קל. אבל ה' ידע שאמנם קשה לחרוט בהם, אבל אחרי שהתורה תהיה חרוטה על ליבם, אחרי שהם יסכימו לקבל אותה - היא תישאר חרוטה בהם לנצח. אם הם רק יאמרו "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד ז), הם יהיו עם ה' לעולם ולתמיד.

מכריז את הכרזתו. אף אחד אינו מעודד אותו או מחמיא לו על מה שהוא עושה, אבל הוא ממשיך למלא את תפקידו מדי בוקר, כי זה טִבְעוֹ - להכריז ולהשמיע את האמת, בין אם רוצים לשמעה ובין אם לאו.

עם ישראל מצטיין אף הוא במִצְוָה זו. בעולם בו שולטים כופרים ועובדי אלילים, אין אברהם מתפעל מהם. אמנם הוא יחיד בעולם, אבל הוא הולך וקורא בשם ה'! כך גם בניו אחריו, עם ישראל, ממשיכים ומכריזים בכל העולם: הננו נאמנים לה', וזהו זה! אפשר לומר עלינו הכל, לרדוף אותנו ולשרוף אותנו. אפשר לכתוב נגדנו מאמרים וספרים אנטישמיים, להביא הוכחות ולהמציא תיאוריות, להקים אוניברסיטאות שלמות וליצור ספרות מחקר ענפה נגד ישראל ותורתו, אך דבר לא יעצור בעדנו מלהכריז את האמת האלוקית בקולי קולות: ה' אמת ותורתו אמת!

המצוה: להיות נאמן לאמונה

אחת משש המצוות התמידיות היא המצוה להאמין בה'. אם התפיסה השכלית שיש בורא עולם אינה דבר פשוט ומובן לכל אחד מישראל, ומצות האמונה היא להגיע לתפיסה שכלית שיש בורא, אין מקום לציווי "ובחרת בחיים" על מצוה זו. כיצד ניתן אדם לתפוס משהו ששכלו אינו תופס? אכן האמת היא, שתפיסת מציאות ה' הינה דבר פשוט השווה לכל נפש. הקב"ה טִבְעוֹ בנפש האדם תכונה של אמונה, וכל מי שרגלי אבותיו עמדו על הר סיני, נחרטה ונקבעה האמונה במציאות ה' עמוק בלבו. החידוש במצות האמונה בה' הוא, שיש מצוה להיות נאמן לאמונתו בה', להיות מוכן ללכת אחרי ה' בנאמנות מוחלטת, בין אם כדאי הדבר ובין אם לאו. זו משמעות המושג "אמונה": אמונת ישראל היא לא רק אמונה במציאות ה', אלא נאמנות מוחלטת לאמונתו בה'.

אותם הסבורים שמחמת חסרון התפיסה בשכל אינם מאמינים בה', אינם אלא מְטָעִים את עצמם. אפילו אם הם טוענים שיש להם שאלות ותמיהות, קל מאד למצוא תשובות לשאלותיהם ולהפריך את כל דעות הכזב ואידיאולוגיות השקר. אלא, כשכל מה שמעניין את האדם הוא רק נוחות והנאה בחיים, כדי להצדיק לעצמו את עצמו, הוא יחפש תירוצים לשכנע את עצמו שלצער הוא לא מאמין. תמיד, כל אימת שתהייה לפניו שתי דרכים להבין דבר, הוא יבחר בדרך הנוחה לו, ולא בדרך האמיתית. כי הוא כבר בחר מרצונו לא להיות נאמן, והשכל משרת את רצונו בהעלאת טענות וקושיות סרק והבל כדי למלא את רצונו. לא התפיסה השכלית חסרה להם. חסרה להם הנאמנות לנהוג אך ורק כפי מה שתפסו בשכלם. יהודי כזה נתבע על שלא בחר בחיי הנאמנות לה'.

שר בממשלה

בנבואתו של ישעיה הנביא על אחרית הימים, הוא אומר שבאותה שעה תישמע בירושלים הכרזה גדולה: "פְתָחוּ שְׁעָרִים וְיָבֵא גוֹי צְדִיק שְׁמֵר אֲמִנִים" (כו, ב). בירושלים, העיר הקדושה, יוכרז: "פתחו את שערי הגאולה" ויבוא אליה גוי צדיק. תנו לאומה הצדיקה להיכנס לירושלים. ומי הם? מה הופך אותם לעם הצדיק הראוי לשוב ירושלימה להיות שם עם הקב"ה? "גוי שומר אמונים", זו האומה אשר שמרה

לעיני כל ישראל. בניגוד לכל דת אחרת: כל העם, בלא יוצא מן הכלל, נכחו בעצמם במעמד הר סיני, וכולם ראו ושמעו בבירור שאמת הדבר שה' מדבר אל משה ואומר לו "לך לְמַד אותם את התורה הזו". אמנם אנו קשים לשכנוע, אבל לאחר שראינו בעינינו - האמונה חקוקה בנו לנצח, דור אחר דור מיום נתינתה ועד היום ללא שינוי כלל.

הדורות שלפנינו חיו בגבורה עילאית ומתמדת. לאורך כל ההיסטוריה היו חייו של היהודי רצופים מסירות נפש, כל צעד בחיים אומר נאמנות לה'. בעיירות הקטנות, שם לא היו אמצעים לבניית מקווה, היו טובלים בנהר. ובחורף כשהיה הנהר קופא, היו שוברים את הקרח בגרזן וטובלים במים הקפואים, בסכנת נפשות ממש, אבל כך הם חיו.

וכך נמשך הדבר עד היום! העם קשה העורף מִפְנֵה את עורפו לסביבה ולתרבות החיים הנכרית. בכל מקום בעולם שומרים יהודים את כל המצוות ומקיימים אותן, וכך ימשיכו לעד! כי זה מי שאנחנו, הנאמנות הזו הושרשה בנו מאברהם אבינו, "למען יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'".

עזות דקדושה

לאור הדברים הנ"ל נבין את מאמר הגמרא במסכת ביצה (לב:), מאמר שרק מעטים הבינוהו אל נכון: "שלושה עזין הן - ישראל באומות, כלב בחיות, ותרנגול בעופות". מהי מידת העזות המוזכרת כאן? ברור שאין הכוונה לחוזק וכח, שהרי בעלי חיים רבים חזקים יותר מהכלב והתרנגול. אם כך, מה פירוש "עזין"?

העזות האמורה כאן היא דבקות מוחלטת בתכונות הנפש שִׁטְבַּע בו הבורא. כשנתבונן בטבעו של הכלב, נראה דבר משונה: כל בעלי החיים שנמצאים ברשותו של האדם, מוחזקים במקומות מיוחדים להם: רפתות, זירים, לולים, כלובים. הכלב הוא היחיד שנכנס עם בעליו לתוך הבית, וחי עמו יחד. ומה גותן הכלב לאדם בכלל? לא חלב, לא צמר ואף לא בשר. התשובה היא, זו המִצְוָה שִׁטְבַּע הקב"ה בכלב, הוא נאמן לבעליו ולעולם לא יעזבנו, תמיד הוא אתו אפילו בביתו. מידת נאמנותו של הכלב לבעליו - נאמנות בלתי מוגבלת היא.

כשחז"ל אמרו שישראל הם העזים שבאומות, הכוונה לנאמנות הלוהטת שלהם לה' יתברך. הנאמנות היא אש תמיד הבווערת בלבנו, ובשום מצב אינה נחלשת, יהיה מה שיהיה. אפילו בעת צרה, כשנראה שאדוננו עזב אותנו, חלילה, נראה שהוא מסתיר עצמו מאיתנו, אין היהודי מתיימש, ואינו נחלש באמונתו. גם בעת של "וְאָנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְיָוִם הַהוּא" (דברים לא, יח), כשהקב"ה אינו נראה לנו כל כך בקלות, בכל זאת נשאר היהודי נאמן לה'. ואדרבה, במצבים כאלו מתחזקת אמונתו בה' אף יותר, "וְאִמּוֹנַתְךָ בְּלִילוֹת" (תהלים צב, ג), גם כש"החֶשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ" (ישעיה ס, ב) אנו יודעים שהוא קרוב אלינו כאן ומשיג עלינו, ונשארים נאמנים לו.

מוסיפה הגמרא שם שהתרנגול הוא העז שבעופות. ומהי עזותו? בשעת לילה מאוחרת מאד, כאשר כולם ישנים, מרגיש התרנגול, בינה המיוחדת שהקב"ה טִבְעוֹ בו, שהשחר מגיע. או אז הוא קם, עומד על אדן החלון וקורא בקול גדול. הישוב כולו שקוע בתרדמה אבל התרנגול

שאומרים אמן". הנה הגמרא מעמידה את זכות הכניסה לשערי גן עדן על פרט אחד: עניית אמן! כה יקרה היא האמונה, עד שאפילו האמנה אחת שאדם מאמין בקב"ה ואומר אמן: "מאי אמן, אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן" (שבת קיט:). כלומר: כן, אנחנו מאמינים ונאמנים לך ה', היא כשלעצמה בכוחה לפתוח לו את שערי גן עדן. הגמרא מלמדת אותנו שעלינו להעריך כל גילוי של אמונה ונאמנות לה'. אפילו הפרט הקטן ביותר של עניית אמן אחר ברכה, כחו גדול מאוד.

כאשר אדם זוכה להתמיד בעניית אמן "בכל כחו", הוא יושב בבית הכנסת ומקשיב בצייתנות, בזהירות, לאחיו היהודים המהללים את ה' ומודים ואומרים: הכל רק מאת ה', והוא עונה על כך אמן! הוא רוצה להעיד על עצמו: "נאמן אני לה'!" הוא לא יפנה לדבר עם אחר בבית הכנסת, כי הוא לא רוצה להרפות אפילו לרגע את הנאמנות שלו לה' יתברך. ההתמדה והעקשנות הזו הופכת את עניית האמן שלו למעשה גדול. מעשי הנאמנות האלה חשובים מאד: בהם משתקפת כל גדולתו של ה"שומר אמונים", האומה השומרת על נאמנות המסירות לה' יתברך.

הפגנת נאמנות

כדאי לנסות זאת פעם: נסה לשבת בשקט, בתשומת לב, בבית הכנסת, להקשיב לכל מילה ולענות אמן מתוך הכרה שאתה נאמן להקב"ה. כל אמן הופך ליהלום יקר של נאמנות. ואין הכוונה רק ל'אמן': עניית אמן היא דוגמא קטנה להראות נאמנות. ישנם כל כך הרבה דברים "קטנים", שכאשר הם נעשים מתוך כוונה נכונה, הם יכולים להיות ההבעה הגדולה של נאמנות לה'. כולנו, כל החרדים, חיים בנאמנות. כל צעד בחיינו הוא אמונה. לא רק בהקרבה של פעם בחיים באה לידי ביטוי נאמנות האנשים שלנו. זו מסירות חיי היום יום שלנו אשר מאפשרת את גדלותנו הסמויה. עם ישראל, כל יהודי נאמן, עושה את דרכו בחיים מתוך שמירה עיקשת על דרך ה'. ימינו מלאים במעשי נאמנות. אבל בלי מחשבה, חסר העיקר מהערך של המעשים הללו. כדאי מאד שבשעת עשותך מצוה, תחשוב מדי פעם: "הריני מפגין בזאת את נאמנותי לרצון ה'!" וכך, כשאתה הולך ברחוב לבוש בציצית שלך, כאשר אשה הולכת בצניעות כראוי, כאשר אתה עונה 'אמן' היא שמייה רבה', או כשאתה מפסיק את היום שלך כדי להתפלל מנחה, ועוד מאות דברים שאתה עושה כל היום, זו ההזדמנות שלך להימצא נאמן לפני ה'.

זו הדרך ללכת בדרך החיים כיהודי, לחיות תמיד במחשבות של מסירות נאמנה לה'. וכך, במקום יום מלא בפעולות "סתמיות", הופכים החיים שלך לחיים של אברהם אבינו. זו הזדמנות לכל אחד להפגין נאמנות לה' בדרכו המיוחדת שלו, וזה דבר בעל ערך הרבה מעבר לדמיוןך. הדוגמאות הקטנות הללו יחללו וישפיעו על כל החיים האישיים שלך, והם יהיו המפתח שיפתח לפניך את השערים כשיגיע המלך המשיח. הלכנו בדרך של "שמרו דרך ה'" שאברהם אבינו התווה עבור צאצאיו, ומאז הננו "גוי שומר אמונים". ממש כפי שאמר ה' על אברהם אבינו: "כי ידעתיו - "זה רק הוא שאני חושב עליו, כך אומר ה' על כל אחד מצאצאי אברהם, אומתו הנאמנה: "רק אתה מעניין אותי".

לאורך כל הדורות על הנאמנות לה'. כאשר יגיע זמן הגאולה יבוא מלך המשיח, המפתח לקבל אותנו לתוך ירושלים יהיה העובדה ששמרנו בגלותנו על נאמנותנו להקב"ה ותורתו.

בשיר השירים מתואר כיצד כל העמים פונים אל "השולמית", האשה המושלמת המשמשת משל לעם היהודי, ומציעים לה: "שׁוֹבֵי, שׁוֹבֵי הַשׁוֹלְמִית" (שה"ש ז, א), בבקשה, בואו, הצטרפו ותהיו חלק מאיתנו! כדאי לכם הדבר מאד, יש לנו הרבה מה להציע לכם! "שׁוֹבֵי, שׁוֹבֵי וְנַחֲזֵה בְךָ", ניתן לכם שררות נכבדות, תהיו אפילו 'שרים בממשלה', נעניק לכם את תְּאָרֵי הכבוד שלנו, ההוקרה, ההכרה והעושר הגבוהים ביותר.

כך זה היה בכל הדורות. העמים שסביבנו רצו שנבטל את מסגרת החיים היהודית, אם לא בקיום המצוות אזי לפחות נשתלב בחיי התרבות שלהם. בתקופת הראשונים ז"ל, התקופה המפוארת ביותר בהיסטוריה היהודית, היינו באירופה הנוצרית, מוקפים המון זועם של בורות, והכמרים שאגו לעיקשותנו: "מדוע לא תיכנעו להיות כמונו, אנשים עקשנים!?" אבל האומה היהודית ידעה תמיד כי הננו בני מלכים ואילו הם כמר מדלי: הגויים אינם אלא רק טיפה הנוטפת משפת הדלי. כאפס נחשבו - הם נחשבים אפס ואין.

כיום, אין הם באים עלינו במדורות אש ואף לא מאיימים עלינו בסכינים וגרזנים. הם מפתים אותנו בחלב ודבש. ועלינו להיות זהירים מאוד, מכל הצדדים מוקפים אנו סוגי פעילות תרבותית מהנה וכביכול חינוכית ומאלפת, פונים אלינו בהצעות מפתות להצלחה בפרנסה בכבוד, וכאשר מתעורר בלבנו פקפוק שמא כל זה לא מתאים לנו, בא היצר הרע ואומר: עזוב! אל תהיה מיושן כל כך! זו צורת החיים היום. אל תתעכב על 'דברים קטנים' כאלו! וכי מה כבר יקרה אם תבצע איזה שינוי קטן? הרי בכל מצב תישאר יהודי ירא וחרד! והיהודי המאמין בחי עולמים משיב לו: לא ולא! שום דבר לא אשנה! אני צועד בדרכו של אברהם אבינו ובדרכו של הסבא שלי, ושל סב סבי, בעקשנות אמשך לשמור את דרך השם.

צריך להיות עקשן נגד כל הרעיונות החדשים המחלחלים אל תוך החברה החרדית. כאשר תתגלגל לפתח ביתך הצעה קוסמת; פסח בבית מלון - בהכשר מעולה! תשובתך צריכה להיות: וכי מה זה עלה בדעתך? פסח במלון הטוב ביותר הוא בדיחה לעומת ליל הסדר בבית. הכל צריך להיעשות רק על פי המנהגים של עם ישראל המסורים לנו מקדמת דנא, מדור דור. זה הסימן לנאמנות שלנו. לא ניטוש את מנהגי עם ישראל, זו "תורת אמן". אנו שומרים על העמדות והאידיאלים של עם ישראל לנצח, כי לא משנה מה, הרינו נשארים נאמנים להשם יתברך. עמידה זו על משמר הנאמנות היא תהא המפתח לשערי הגאולה, "גוי צדיק שומר אמונים" - האומה הנאמנה תתקבל בברכה בחזרה לזרועותיו של הקב"ה.

אמן - נאמנות!

הגמרא אומרת: "אמר ריש לקיש: כל העונה 'אמן' בכל כחו, פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים". אל תיקרי "שומר אמונים" אלא,

שהתפתחה בנפשם תביא את בני האדם הללו להיות מודעים במובהק למעלתם הייחודית. אולם אברהם ניצל גילויים אלה למען ההיפך הגמור: מכל ההכרה המתעצמת שלו במציאות ה' אשר כל נבואה הביאה עימה, הוא נעשה יותר שפל ויותר מודע לחולשה ולארעיות שלו. בדומה לכך נאמר במשה רבנו, אשר "תִּמְנַת ה' יְבִיט" (במדבר יב, ח), משה רבנו ניצל את ההתעלות של התגלות ה' אליו על מנת להיות "עֲנִיו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (שם יב, ג).

כי אתה אחד מבני האומה היהודית, מאמינים בני מאמינים, האומה שמסרבת להיכנע ושומרת בעקשנות את אותה תורה, כיום בדיוק כמו שקיבלו אותה לראשונה בהר סיני.

שבת שלום ומבורך!

הארות על הפרשה

מתוך ספר יהי אור[באנגלית]-פירוש עה"ת מאת רבינו זצ"ל

וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' (יח, יט)

מה היא אותה "דרך ה'" שציוה אברהם אבינו לבניו? הרמב"ם מבאר את העניין: "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר וְהִלַכְתָּ בְּדַרְכָיו" ... מה הוא נקרא 'חנון', אף אתה היה 'חנון'. מה הוא נקרא 'רחום', אף אתה היה 'רחום'. מה הוא נקרא 'קדוש', אף אתה היה 'קדוש' ... שהן דרכים טובים וישרים וחיוב אדם להנהיג עצמו בהן ולהידמות אליו כפי כוחו ... הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך ה', והיא שלימד אברהם אבינו לבניו, שנאמר "כי ידעתי למען אשר יצוה וגו'" (הל' דעות ד, ז). כלומר, אברהם אבינו לימד אותנו שבהנהגתנו בחיינו ניקח לדוגמא את מידות הנהגה שה' גילה לנו בפעולותיו בעולם. פירוש של דבר, שעלינו לנהוג בשלמות הנהגה כפי מה שנראית לפנינו הנהגת הקב"ה בעולם. שלמות זו של הנהגה מהווה את היסוד של הסיפא של הפסוק "לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", ה"צדקה" וה"משפט" של התורה תלויים בהליכה בדרכי ה' ובמידותיו הטובות. "כל עבודת השם תלויה בתיקון המידות" (הגר"א, דברי הפתיחה ל'אבן שלמה').

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

מהו הערך של סדר ונקיון בבית יהודי?

תשובה:

כל אחד מבין שכך הוא טבע הדברים: בית מלא ילדים בריאים, עליזים ושמחים, מוגבל ביכולת להשליט בו סדר ונקיון מושלמים. בית שמכניסים בו אורחים, משתמשים בו הרבה יותר מבית רגיל, ורהיטיו אינם יכולים להיות מצוחצחים ומבריקים כחדשים. אצל עם ישראל, הסדר והנקיון אינם ערך עליון כשלעצמו, אלא הם רק אמצעי חשוב ומועיל להשגת שלמות בחיים, אשר היא באמת הערך העליון בחיינו. לכן יש לנו בחיינו דברים חשובים הרבה יותר מהצורך בסדר ונקיון. כך שאצל עם ישראל, בית 'מבולגן' מלא ברכת ה' ילדים עליזים ושמחים, יש בו הרבה יותר תוכן ושלמות חיים מאשר בית מסודר ונקי. בית שפותח שעריו להכנסת אורחים, מושלם הרבה יותר בערך וביופי מאשר בית מצוחצח ומבריק.

אדרבה: 'עולם הפוך ראיתי'. דוקא בית שמגדלים בו ילדים ומכניסים בו אורחים, אף שאינו מסודר ומצוחצח, הוא בית שמעריכים בו באמת את מעלת הסדר הנקיון. אם על אף הקושי מתאמצים לשמור בו מידה מסוימת של סדר ונקיון, וכאשר מגיעה שבת הכל ערוך בסדר נאה ויאה, מוכח שמחשיבים בו את הערך שיש לסדר ונקיון. ומאידך, בית שאנשיו שקועים באנוכיות, והמתגוררים בו הם כאלה שאכפת להם רק מעצמם, הסדר והנקיון אינו ערך עבורם, מאהבת עצמם הכל חייב להיות מוקפד בנקיון וסדר, כי רק כך נוח ונעים להם לחיות. אלו הם אנשים שאינם מוכנים לחלוק את חייהם אפילו עם ילדיהם-שלהם, ובוודאי לא עם אחרים. ביתם הוא בית שיכול להיות תמיד נקי ומצוחצח, כי פשוט אין מי שילכלך אותו. זהו בית שאין בו דריסת רגל לאחרים, אפילו אם יארע פעם שידפוק על דלת ביתם אדם זר בשעת לילה מאוחרת ויאמר שאין לו מקום לישון, הם יחששו להכניסו לביתם ולהציע לו לשכב על המצעים היפים שלהם. אפילו את חדר השירותים המפואר שלהם לא ירצו לפתוח בפניו, מחשש שמא הוא ילכלך אותו.

וְאֵנִי עֹפֵר וְאֹפֵר (יח, כז)

"נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני "וְאֵנִי עֹפֵר וְאֹפֵר" (חולין פט.). הקב"ה התגלה לאברהם, ומתוך כך הוא למד להבין את יחודו ואלוקות ה' בעולם, בהשגות כאלו שהן למעלה מיכולת שכל האדם להשיג בדעתו. וכל כך הוא התעלה מכך, עד שנקרא אברהם "הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים" (ב"ר בראשית, יד), אולם אברהם נשאר מודע לחלוטין לחולשתו האנושית. פסוק זה נועד ללמדנו דוגמה לְשִׁפְלוּת וענוה אפילו בשעה שמעלים את האדם ומעניקים לו את הגדולה החשובה ביותר. כאשר אנו קוראים כיצד דיבר ה' אל בני האדם בימי קדם, עלינו להיזהר מלחשוב שהיו אלו דברים שבשגרה. לדברים כאלה זכו רק יחידים שהגיעו להשתלמות גבוהה בחייהם (או שהיה זה למען טובת השלמים, כדרך שנגלה ה' לאבימלך וללבן), והתגלות ה' אליהם היתה חווייה עצומה שהביאה אותם להשגות נשגבות מאד. לאחר התגלות שכזו היינו מצפים, מְטַבֵּעַ הדברים, שההתעלות הפנימית